

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Kadry wojskowej służby wymiaru sprawiedliwości i ich szkolenie w Polsce w okresie międzywojennym : podstawy prawne

Author: Tomasz Szczygieł

Citation style: Szczygieł Tomasz. (2016). Kadry wojskowej służby wymiaru sprawiedliwości i ich szkolenie w Polsce w okresie międzywojennym : podstawy prawne. "Studia Prawno-Ekonomiczne" (2016), t. 99, s. 117-135.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Tomasz SZCZYGIEL*

KADRY WOJSKOWEJ SŁUŻBY WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI I ICH SZKOLENIE W POLSCE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM – PODSTAWY PRAWNE

(Streszczenie)

Formujące się po 1918 roku polskie sądownictwo wojskowe potrzebowało kadr sędziowskich i prokuratorskich. W pierwszej kolejności w szeregi kadr sądowych i prokuratorskich weszli polscy prawnicy wojskowi, służący w sądach polowych armii byłych zaborców. Dążąc jednak do jednolitości całego korpusu służby sprawiedliwości, już od pierwszych dni funkcjonowania wojskowego wymiaru sprawiedliwości starano się przyjmować do wojska młodych prawników. Proces ich kształcenia regulowany był przez szereg aktów prawa wojskowego i instrukcji służbowych, które w sposób szczegółowy określały zarówno przebieg aplikacji wojskowej, jak i samego egzaminowania przyszłych sędziów i prokuratorów wojskowych. Wojsko stawiało jednak przede wszystkim na praktyczne przygotowanie, dlatego kariera prawnicza młodych oficerów sądowych rozpoczynała się od asystentury. W ówczesnym sądownictwie wojskowym istotne miejsce zajmowali także ławnicy.

Słowa kluczowe: sądownictwo wojskowe; II Rzeczypospolita; prawo wojskowe

1. Wstęp

Dla Polski po 1918 roku kwestia organizacji wymiaru sprawiedliwości, a przede wszystkim jego kadr, stanowiła nie lada problem. Polityka zaborców, zwłaszcza Niemiec i Rosji, niedopuszczająca osób narodowości polskiej do pełnienia funkcji sędziów czy prokuratorów, skutkowałą brakiem odpowiednich kadr. W tej sytuacji

---

* Dr, Katedra Historii Prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Śląski w Katowicach;
e-mail: tomasz.szczyciel@us.edu.pl

naturalne zaplecze stanowiło środowisko palestry, której wybitni przedstawiciele odpowiedzieli na apel i podjęli służbę w sądach i prokuraturach powszechnych¹. Z kolei sytuacja wojskowego wymiaru sprawiedliwości była pod każdym względem wyjątkowa; z jednej strony lepsza (łatwiejsza), z drugiej zaś trudniejsza, a to z uwagi na następujące okoliczności:

- 1) możliwość wykorzystania oficerów i podoficerów narodowości polskiej, służących w sądach wojskowych armii byłych zaborców i nie tylko (legionów);
- 2) konieczność dążenia do jednolitości Wojska Polskiego, tak pod względem prawodawstwa, jak i jego kadr;
- 3) konieczność sformowania kadr sądownictwa polowego.

Z powyższych względów tworzenie wojskowej służby prawniczej przypadało niemal na pierwsze dni po odzyskaniu niepodległości. Było to znaczące wydarzenie, zważywszy że w innych państwach takich jak Francja² czy Stany Zjednoczone³ sądownictwo wojskowe było domeną laików, a dopiero niedoma-

¹ *Pięciolecie państwowego sądownictwa polskiego*, Gazeta Sądowa Warszawska 1922/36, s. 302–306; **S. Bukowiecki**, *Organizacja sądownictwa jako pierwszego organu państwowej władzy suwerennej w Polsce*, Gazeta Sądowa Warszawska 1937/44, s. 602.

² W armii francuskiej, po zakrojonej na szeroką skalę dyskusji nad uformowaniem profesjonalnego korpusu służby sprawiedliwości, ostatecznie zdecydowano się na ustalenie tylko 42 etatów (18 kapitanów praktykantów, 12 oficerów trzeciej klasy w randze majora, 8 oficerów drugiej klasy w randze podpułkownika i 4 oficerów pierwszej klasy w randze pułkownika). Szkolenie odbywało się podobnie jak na gruncie rodzimym, a więc aplikowali do korpusu oficerowie młodzi ze wszystkich rodzajów broni, odbywając praktykę sądową i przystępując do egzaminu teoretyczno-praktycznego z zakresu regulaminów, prawa karnego materialnego i procesowego, ustroju sądów i podstaw medycyny sądowej (**T. Wyszomirski**, *Reforma sądownictwa wojskowego we Francji*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1935/3, s. 20, 24–28).

³ Każdy z oficerów armii Stanów Zjednoczonych w trakcie czterech lat szkolenia oficerskiego w Akademii Wojskowej musiał zdać egzamin z prawa wojskowego ujętego w podręczniku (instrukcji) *Manual for Courts-Martial*. Z tego tytułu byli oni zobowiązani, w trakcie pełnienia służby już w innych rodzajach broni, pełnić także obowiązki w sądzie wojskowym, jako członkowie składu, oskarżyciele lub obrońcy (*counsel for the defense*). Zatem odrębnego korpusu oficerów sądowych jeszcze nie było, a jego zaczątki wiązać należy z biurem Judge Advocate General (Judge Advocate General's Department), w którym służbę pełnili wojskowi prawnicy posiadający wykształcenie powszechnych szkół prawa (np. Harvardu), a ich funkcja polegała na służeniu radą sądom wojskowym, dowódcom zatwierdzającym wyroki i Departamentowi Wojny. Ostatecznie w okresie międzywojennym obsadę departamentu prawnego ustalono na 80 etatów, z szefem Judge Advocate General włącznie. II wojna światowa przyniosła znaczną reorganizację wojskowego pionu prawniczego i wzrost liczby oficerów prawników pozostających w czynnej służbie. Zdano sobie również sprawę z potrzeby utworzenia stacjonarnego szkolenia prawników wojskowych, dlatego w Waszyngtonie w ramach National University Law School (9 lutego 1942 roku) rozpoczęto prowadzenie kursów kształcących dla personelu prawnego. Ostatecznie pierwsza szkoła dla prawników wojskowych Judge Advocate General's

gania sądów wojennych doby I wojny światowej wywołały dyskusje odnośnie do profesjonalizacji ich kadr⁴. Wojsko Polskie postawiło na jednolitość w obrębie wojskowej służby sprawiedliwości⁵. Już bowiem od pierwszych dni niepodległości rozpoczęła się weryfikacja i zatwierdzanie zgłaszających się do służby sędziów wojskowych oraz formowanie prawniczego korpusu oficerskiego. Był to element szerszych działań w ramach unifikacji wojskowych rozwiązań prawnych, nie tylko w zakresie prawa karnego materialnego czy procesowego, ale także ustrojowego.

2. Korpus sądowy (Audytoriat)

Już rozkazem z 6 grudnia 1918 roku przy Komisji Prawnej Ministerstwa Spraw Wojskowych⁶ powstała Prawnicza Komisja Kwalifikacyjna powołana do orzekania o kwalifikacjach kandydatów do oficerskiego korpusu sędziowskiego⁷. Było to jednak rozwiązanie tymczasowe, do momentu opracowania przez Departament II Wojskowo-Prawny Ministerstwa Spraw Wojskowych szczegółowych regulacji. Te zostały ogłoszone już z początkiem następnego roku.

Oficerski Korpus Sądowy (KS) podstawę swojego istnienia wywodził z ustawy z dnia 19 stycznia 1919 roku o tymczasowej organizacji sądowej Wojska Polskiego, natomiast jego uformowanie nastąpiło na mocy dekretu Naczelnego Wodza z dnia 19 lutego 1919 roku w sprawie uformowania Oficerskiego Korpusu Sądowego⁸.

School została ulokowana w Michigan w ramach szkoły prawa Uniwersytetu Michigan (*The army lawyer: A history of the Judge Advocate General's Corps, 1775–1975*, U.S. Government Printing Office 1975, s. 138–139, 186).

⁴ W Stanach Zjednoczonych ta dyskusja zaowocowała wprowadzeniem wymogu powoływania przez dowódcę do składu sądu fachowego oficera z Departamentu „JAG”, o ile taki był dostępny (art. 8 ust. 2 w: *The Articles of War z 4 czerwca 1920*, w: *Manual for Courts-Martial*, Washington Government Printing Office, Washington 1920, s. 495).

⁵ W sądownictwie powszechnym do 1 stycznia 1929 roku panował partykularyzm w tym zakresie (M. Materniak-Pawlowska, *Zawód sędziego w Polsce w latach 1918–1939*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2011/1, s. 66–70).

⁶ Regulamin komisji ogłoszono rozkazem z 12 grudnia 1918 roku (Dziennik Rozkazów Wojskowych [dalej: Dz. Rozk. Wojsk.] 1918/11, poz. 294).

⁷ Dz. Rozk. Wojsk. z 1918/10 r., poz. 258. Zob. także projekt regulaminu Prawnicznej Komisji Kwalifikacyjnej Ministerstwa Spraw Wojskowych (Centralne Archiwum Wojskowe [dalej: CAW], Departament Sprawiedliwości, MSWojsk, sygn. I.300.58.124).

⁸ Dz. Rozk. Wojsk. z 1919/21 r., poz. 685 oraz dekret Naczelnego Wodza z 19 lutego 1919 r. o wprowadzeniu w życie ustawy o tymczasowej organizacji sądowej Wojska Polskiego (Dz. Rozk. Wojsk. z 1919/21 r., poz. 686). Pierwszym szefem Korpusu Sądowego został gen. bryg. Aleksander Pik,

Warunki wojenne oraz rosnąca liczba sądów polowych zmusiły jednak władze centralne do wydania jeszcze dwóch ekstraordynaryjnych aktów nakazujących zgłoszenie się do wojska wszystkich prawników cywilnych, celem zasilenia szeregów sądownictwa wojskowego. Pierwszy z nich to ustawa z dnia 20 stycznia 1920 roku o powołaniu prawników do czynnej służby wojskowej⁹. Limit ustalono wówczas na 100 osób, za niestawiennictwo groziła kara więzienia do lat 2 (art. 5). Drugim była ustawa z dnia 14 lipca 1920 roku którą limit zgłaszających się prawników cywilnych podwyższono do 200¹⁰.

Był okres wyjątkowy w historii wojskowej służby sprawiedliwości, który wymagał nadzwyczajnych rozwiązań, także w zakresie przyjmowania do służby sprawiedliwości.

W świetle przepisów ze stycznia i lutego 1919 roku droga do stanowiska sędziego i prokuratora wojskowego wiodła poprzez asystenturę¹¹. Na asystenta sądowego mianował minister spraw wojskowych na wniosek szefa korpusu, którym był szef Departamentu Wojskowo-Prawnego Ministerstwa Spraw Wojskowych. Kandydat musiał legitymować się stopniem oficerskim, wykształceniem prawniczym oraz cenzusem wieku do lat 30. Na stanowisko młodszego asystenta wystarczał staż oficerski w randze podporucznika przez okres jednego roku. Na stanowisko starszego asystenta wymagano szarży co najmniej porucznika oraz dwuletniej praktyki sądowo-prawniczej, zakończonej egzaminem przed sądem wojskowym. Przyjmowanie do korpusu było dopuszczalne do stopnia kapitana włącznie.

Młodszy jak i starsi asystenci urzędowali w kancelariach odpowiednich jednostek sądów i prokuratur. Tym ostatnim powierzano także czasowe zastępstwo sędziów śledczych (na mocy decyzji właściwego sądu), prokuratorów (z rozkazu Naczelnego Prokuratora Wojskowego) oraz występowanie w charakterze obrońcy wojskowego.

Po odbyciu dwóch lat praktyki asystenckiej oficerowie, już wówczas w randze kapitana, nabywali prawa do zajmowania wojskowych urzędów sądowych (prokuratorskich). Pierwszym szczeblem kariery dla starszych asystentów było

---

ówczesny szef Departamentu Wojskowo-Prawnego Ministerstwa Spraw Wojskowych. To on miał ustalić zasadę, w myśl której „nikt nie może być przyjęty do korpusu sądowego bez zgody szefa korpusu” (**M. Buszyński**, *Władze kierownicze wojskowej służby sprawiedliwości i ich rozwój*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1928/8–10, s. 25).

⁹ Dz.U. z 1920 r., nr 7, poz. 45.

¹⁰ Dz.U. z 1920 r., nr 62, poz. 406.

¹¹ Dla przygotowania kandydatów na urzędy w prokuraturze i sądownictwie wojskowym ustanawia się młodszych i starszych asystentów sądowych (art. 60).

stanowisko sędziego śledczego lub podprokuratora, w zależności od tego, gdzie dany asystent urzędował (art. 110).

Rozporządzenie majowe¹² w art. 21 i art. 27 ust. 2 powtórzyło dotychczasowe zasady przygotowywania kandydatów na urzędy sędziowskie i prokuratorskie w wojsku. Przyjmowaniem oficerów do korpusu sądowego zajmowała się specjalna Komisja Kwalifikacyjna Sądowa¹³.

Wskazane wyżej okoliczności sprawiały, że struktura osobowa wojskowej służby sprawiedliwości była bardzo złożona. Jak podaje Tomasz Rybicki, pochodzenie oficerów, którzy ją tworzyli po 1918 roku, można sprowadzić do 10 grup, a mianowicie:

- 1) audytorów, oficerów i podoficerów legionowych;
- 2) oficerów korpusu sądowego armii gen. Józef Dowbór-Muśnickiego i innych formacji wschodnich;
- 3) oficerów sądu 4. Dywizji Strzelców gen. Lucjana Żeligowskiego;
- 4) audytorów austriackich;
- 5) sędziów wojska rosyjskiego;
- 6) radców niemieckich sądów wojskowych;
- 7) sędziów wojskowych gen. Józefa Hallera, którzy przybyli z Francji;
- 8) sędziów „Polskiej Siły Zbrojnej”;
- 9) prawników cywilnych zgłaszających się dobrowolnie do służby w wojskowym sądownictwie od pierwszych dni jego istnienia;
- 10) prawników cywilnych powołanych do służby wojskowej na podstawie ustawy z 20 stycznia 1920 roku¹⁴.

Powyższe wyliczenie skłania do wniosku, że w porównaniu z powszechnym wymiarem sprawiedliwości, którego kadry niemal wyłącznie wywodziły się z szeregów adwokatury, wojskowa służba sprawiedliwości mogła liczyć na doświadczonych wojskowych prawników, co stawiało ją w znacznie lepszej sytuacji organizacyjnej niż sądownictwo powszechne.

Kolejna reforma w kształceniu przyszłych sędziów i prokuratorów wojskowych nastąpiła dopiero na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 lutego 1930 roku o przenoszeniu oficerów zawodowych z innych kor-

¹² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. w przedmiocie wprowadzenia w życie na obszarze Rzeczypospolitej ustawy wojskowego postępowania karnego dla wspólnej siły zbrojnej z dnia 5 lipca 1912 r. (Dz.U. z 1920 r., nr 59, poz. 368).

¹³ **L. Kania**, *Przestępstwa przeciwko obowiązkowi wojskowemu i dyscyplinie w polskim prawie karnym i praktyce sądów wojskowych w latach 1795–1945*, Wydawnictwo PWSZ w Sulechowie, Sulechów 2010, s. 175.

¹⁴ **T. Rybicki**, *Korpus oficerów sądowych*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 1928/8–10, s. 36.

pusów osobowych do korpusu oficerów sądowych (Dep. Sprawiedl. 2523 Org)¹⁵. Przechodzenie oficerów rezerwy do korpusu oficerów sądowych z innych broni regulowało z kolei rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 12 kwietnia 1930 roku o przenoszeniu oficerów rezerwowych z innych korpusów osobowych na oficerów zawodowych korpusu oficerów sądowych (Dep. Sprawiedl. 4791)¹⁶. W tych aktach po raz pierwszy jest mowa o obowiązku odbycia wojskowej aplikacji sądowej i złożeniu wojskowego egzaminu sędziowskiego¹⁷. Oczywiście kandydat musiał spełniać także dotychczasowe wymagania, a więc te określone w art. 20 ustawy z dnia 23 marca 1922 roku o podstawowych obowiązkach i prawach oficerów Wojsk Polskich¹⁸. Od wymogu odbycia wojskowej aplikacji sądowej były zwolnione osoby spełniające warunki do zajmowania stanowiska sędziego w sądach powszechnych, posiadające zdany egzamin referendarski, adwokacki lub notarialny¹⁹.

Na szczególnie regulacje przebiegu aplikacji wojskowej trzeba było jeszcze poczekać, natomiast nie ulega wątpliwości, że przyjęcie tego modelu kształcenia kadr związane było z wejściem w życie prawa o ustroju sądów powszechnych z 1928 roku, w którym przewidziano powstanie jednolitej aplikacji sądowej dla kandydatów na sędziów i prokuratorów²⁰.

3. Wojskowa aplikacja sądowa

Szczegółowy przebieg oraz organizację szkolenia kadr wojskowej służby sprawiedliwości regulowała wydana w 1936 roku Instrukcja o odbywaniu wojskowej aplikacji sądowej oraz o odbywaniu służby w formacjach liniowych przez oficerów rezerwy – wojskowych aplikantów sądowych (Dep. Sprawiedl.

¹⁵ Dz.U. z 1930 r., nr 15, poz. 108.

¹⁶ Dz. Rozk. Wojsk. z 1930 r., nr 16, poz. 199.

¹⁷ Płk S. Lubodziecki trafnie określił ten etap kształcenia adeptów wojskowej służby sprawiedliwości jako staż wojskowo-sądowy (**S. Lubodziecki**, *Prawo karne wojskowe. Skrypt z wykładów wygłoszonych na połączonym kursie Administracyjno-Społecznym z Ekonomiczno-Prawniczym i Buchalteryjnym w roku akademickim 1942/3*, Nakładem Wyższych Kursów Naukowych w Tel-Awivie, Tel-Aviv 1943, s. 46).

¹⁸ Ukończone studia prawnicze i staż służby oficerskiej.

¹⁹ **T. Maresch**, *O wymiarze sprawiedliwości w wojsku*, (Polska odbitka z Revue Pénitentiaire de Pologne – The Polish Review of Penal Sciences), Zakłady Graficzne „DrukPrasa” Warszawa, Warszawa 1938, s. 16–17.

²⁰ Szczegóły organizacji i przebiegu aplikacji sądowej regulowało rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 października 1932 r. o aplikantach i asesorach sądowych (Dz.U. z 1932 r., nr 95, poz. 825).

1092–13 Sąd.)²¹. Następnie ta problematyka znalazła swoje miejsce w Instrukcji o uzupełnieniu korpusu oficerów audytorów służby stałej z 1938 roku (Dep. Sprawiedl. 1092–13 Sąd.)²².

Celem wojskowej aplikacji sądowej było:

- a) zaznajomienie aplikanta z czynnościami wchodzącymi w zakres służby sędziowskiej i prokuratorskiej oraz służby w dziale wojskowej konsultacji prawnej, tudzież z czynnościami kancelaryjnymi sądów i prokuratur wojskowych;
- b) nabycie doświadczenia potrzebnego do samodzielnego wykonywania czynności sędziowskich i prokuratorskich w wojsku;
- c) pogłębienie i uzupełnienie wiedzy prawniczej w dziedzinie prawa wojskowego (§ 20 Instrukcji z 1938 roku).

Wojskowi aplikanci, na czas trwającej dziewięć miesięcy aplikacji, przydzielani byli do jednego z wojskowych sądów okręgowych²³. Szef tego sądu kierował przebiegiem aplikacji oraz sprawował nad nią nadzór. Okres aplikacji dzielił się na trzy etapy, z których każdy trwał trzy miesiące, w trakcie których wojskowy aplikant praktykował kolejno w oddziale śledczym wojskowego sądu okręgowego, w oddziale orzekającym tegoż oraz w prokuraturze wojskowej. W ramach praktyki powierzano także aplikantom pełnienie roli obrońców z urzędu (§ 10 Instrukcji z 1936 roku; § 21 Instrukcji z 1938 roku).

W trakcie praktyk, oprócz wykonywania czynności kancelaryjnych, aplikanci do korpusu sądowego byli zobowiązani uczestniczyć także w ćwiczeniach i seminariach, które określał rozkazem Minister Spraw Wojskowych²⁴. Aplikanci byli zobowiązani również wykonywać zadane im prace domowe, które następnie ich

²¹ Dz. Rozk. Wojsk. z 1936 r., nr 3, poz. 32.

²² Dz. Rozk. Wojsk. z 1938 r., nr 7, poz. 75.

²³ Na mocy rozporządzenia Ministra Spraw Wojskowych z dnia 23 sierpnia 1935 r. o zmianie rozporządzenia z dnia 12 kwietnia 1930 r., o przenoszeniu oficerów rezerwowych z innych korpusów osobowych na oficerów zawodowych korpusu oficerów sądowych (Dz.U. z 1935 r., nr 67, poz. 420) ustalono, że aplikacja sądowa dla rezerwistów z innych korpusów oficerskich miała trwać 12 miesięcy, czyli dodatkowo trzy miesiące, w trakcie których aplikanci mieli odbywać praktyki w Departamencie Sprawiedliwości Ministerstwa Spraw Wojskowych (§ 21 Instrukcji o uzupełnianiu korpusu oficerów audytorów służby stałej, Dep. Sprawiedl. 1092–13 Sąd. w: Dz. Rozk. Wojsk. z 1938 r., nr 7, poz. 75). Minister Spraw Wojskowych mógł także, w wypadkach w których interes służby tego wymagał, przedłużyć aplikację o dwa miesiące (zob. jednak § 2 pkt. 2 Instrukcji o wojskowej aplikacji sądowej 1936; por. także § 21 Instrukcji o wojskowej aplikacji sądowej 1938, z którego wynikało że Minister utracił możliwość przedłużania aplikacji, a miał za to prawo skrócić czas aplikacji w Departamencie Sprawiedliwości Ministerstwa Spraw Wojskowych w zależności od osiągniętych przez aplikanta wyników).

²⁴ Zgodnie z § 8 Instrukcji o wojskowej aplikacji sądowej, tematy seminaryjne oraz zadania domowe dla aplikantów ustalał szef Departamentu Sprawiedliwości MSWojsk.

przełożony – szef wojskowego sądu okręgowego – przesyłał do Departamentu Sprawiedliwości M.S.Wojsk. (§ 9 Instrukcji z 1936 roku). Wedle Instrukcji z 1938 roku, prace oceniał szef wojskowego sądu okręgowego, a wyniki uwzględniał przy końcowej ocenie aplikanta (§ 25 Instrukcji z 1938 roku).

Bezpośrednio po okresie aplikacji kandydaci byli zobowiązani przystąpić do wojskowego egzaminu sędziowskiego. Egzamin – składający się z części pisemnej i ustnej – odbywał się w Najwyższym Sądzie Wojskowym. Przeprowadzała go komisja egzaminacyjna złożona z pięciu członków mianowanych przez Ministra Spraw Wojskowych²⁵. Przedmiotem egzaminu było ustawodawstwo karne wojskowe i powszechne, przepisy prawa prywatnego i publicznego w zakresie niezbędnym dla oficerów sądowych pełniących obowiązki doradców i referentów prawnych, rozporządzenia, instrukcje i regulaminy o znaczeniu ogólnowojskowym.

Szczegóły przeprowadzania egzaminu zostały uregulowane rozkazem Ministra Spraw Wojskowych zatytułowanym *Egzaminy dla kandydatów na oficerów korpusu sądowego* (Dep. Sprawiedliwości. 10404 I), który opublikowano już 25 listopada 1930 roku²⁶. W instrukcji z 1938 roku kwestia wojskowego egzaminu sędziowskiego uregulowana była z kolei w rozdziale IV: *Wojskowy egzamin sędziowski* (§ 28 i nn.).

Tryb podchodzenia do samego egzaminu oraz jego przebieg w świetle powołanych przepisów przedstawiał się następująco:

1. Na miesiąc przed ukończeniem aplikacji właściwy miejscowo szef wojskowego sądu okręgowego przesyłał do Departamentu Sprawiedliwości Ministerstwa Spraw Wojskowych opinię o kandydacie z wyszczególnieniem okresów i wyników praktyk aplikacyjnych. Do swojej opinii dołączał również szczegółową opinię wojskowego prokuratora okręgowego za okres odbywania aplikacji w prokuraturze.
2. Na podstawie przesłanych materiałów szef Departamentu Sprawiedliwości MSWojsk. decydował o dopuszczeniu aplikanta do egzaminu oraz wyznaczał jego termin, zawiadamiając przewodniczącego komisji egzaminacyjnej oraz, drogą służbową, samego zainteresowanego.
3. Egzamin odbywał się w Najwyższym Sądzie Wojskowym, pod nadzorem jednego z członków komisji egzaminacyjnej, która składała się z 5 osób.

²⁵ Zobacz § 10 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 lutego 1930 r. o przenoszeniu oficerów zawodowych z innych korpusów osobowych do korpusu oficerów sądowych (Dz.U. z 1930 r., nr 15, poz. 108).

²⁶ Dz. Rozk. Wojsk. z 1930 r., nr 37, poz. 435.

4. Tematy prac pisemnych podawano do wiadomości zdających bezpośrednio przed egzaminem. Były to akta konkretnych, załatwionych spraw karnych, przedstawiające do rozwiązania poważniejsze kwestie prawne. Ich przygotowanie dla celów egzaminacyjnych polegało na usunięciu z nich tej decyzji procesowej, której sporządzenia oczekiwano od aplikanta. Na podstawie tak przygotowanego materiału aplikant był zobowiązany do sporządzenia dwóch opracowań, którymi mogło być:
  - sporządzenie wniosku o wszczęcie (odłożenie, umorzenie) postępowania karnego wraz z motywami;
  - przygotowanie aktu oskarżenia, wyroku lub środków prawnych (jak można sądzić chodziło o środki zaskarżenia, a więc odwołanie, zażalenie nieważności, rewizję).Na opracowanie tematów pisemnych kandydat miał siedem godzin (w Instrukcji z 1938 roku już tylko 6 godzin – zob. § 31 ust. 4.). Mógł w tym czasie korzystać z przepisów prawa, regulaminów i instrukcji.
5. Ustny egzamin sędziowski miał być probierzem tego, czy kandydat zaznał się gruntownie ze wszystkimi przedmiotami, wchodzącymi w zakres egzaminu. Podkreślano, że przy egzaminowaniu należy kłaść nacisk nie tyle na pamięciowe opanowanie postanowień poszczególnych przepisów prawnych, ile na zdolność orientowania się w ustawach i właściwe ich stosowanie. Ustna odpowiedź miał trwać nie dłużej niż dwie godziny, w trakcie których można było omówić z kandydatem także jego pracę pisemną;
6. Po zakończeniu części ustnej komisja egzaminacyjna podejmowała uchwałę (większością głosów) o wyniku egzaminu. Uchwałę poprzedzało sprawozdanie członka komisji, który nadzorował egzamin pisemny (§ 35 Instrukcji z 1938 roku). Głosowano z uwzględnieniem stopnia, od najniższego do najwyższego. Przewodniczący głosował ostatni. Głosowano odrębnie nad każdą częścią egzaminu. Po podjęciu uchwał w stosunku do poszczególnych części egzaminu, głosowano nad wynikiem ogólnym egzaminu, w skali następującej: bardzo dobrze, dobrze, dostatecznie i niedostatecznie.
7. Ostateczny wynik egzaminu ogłaszał aplikantowi przewodniczący, po czym wystawiał mu na piśmie świadectwo, które drogą służbową mu przesyłał, zawiadamiając jednocześnie szefa Departamentu Sprawiedliwości MSWojsk.
8. Cały przebieg egzaminu był protokołarnie utrwalany, z tym że nie zawierano w nim pytań zadawanych kandydatowi²⁷.

²⁷ Dz. Rozk. Wojsk. z 1938 r., nr 7, poz. 75.

W przypadku niepowodzenia egzamin mógł być powtórzony jeden raz w ciągu trzech miesięcy²⁸. Kolejne niepowodzenie lub w ogóle nieprzystąpienie do któregokolwiek terminu, oznaczało, że kandydat do Korpusu Sądowego pozostawał w swoim dotychczasowym korpusie oficerskim.

Egzamin sędziowski przeprowadzany w powyższym trybie był właściwy zarówno dla kandydatów na stanowiska sędziowskie, jak i do prokuratorskiej wojskowej służby sprawiedliwości. Nie istniała odrębna wojskowa aplikacja prokuratorska ani egzamin prokuratorski, co było zgodne z ówczesną koncepcją kariery prawniczej w wojsku, która z zasady wieść miała poprzez asystenturę (przeciętnie trwającą 3 lata²⁹), następnie funkcję prokuratora (sędziego śledczego), a w końcu stanowisko orzecznicze.

Po uzyskaniu pozytywnego wyniku z egzaminu oficer korpusu sądowego przydzielany był do właściwego sądu lub prokuratury wojskowej w charakterze asystenta, a nie – jak w sądownictwie powszechnym – asesora. Służba w tym charakterze miała na celu wszechstronne przygotowanie do pełnienia samodzielnego stanowiska prokuratora wojskowego lub sędziego. W trakcie trwania asystentury, w ramach praktyki, zasadą było czasowe powierzanie asystentom funkcji sędziego śledczego, podprokuratora wojskowego lub obrońcy wojskowego. Upoważnienia udzielał odpowiednio wojskowy prokurator okręgowy lub szef wojskowego sądu okręgowego³⁰.

Zmiana stanu prawnego w zakresie przechodzenia z innych korpusów osobowych oficerów tak czynnych, jak i rezerwy, nastąpiła wraz z wejściem w życie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 marca 1937 roku o służbie wojskowej oficerów³¹ oraz rozporządzenia Ministra Spraw Wojskowych z dnia 9 września 1937 roku w sprawie wykonania dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 marca 1937 roku o służbie wojskowej oficerów³². Zasadą jednak nadal był staż oficerski oraz odbyta i zakończona egzaminem wojskowa aplikacja sądowa.

Nauka prawników wojskowych nie kończyła się wraz z pozytywnie zdany egzaminem sędziowskim, lecz trwała przez cały czas ich służby. Szefowie poszcze-

²⁸ § 13 i nn. instrukcji o odbywaniu wojskowej aplikacji sądowej oraz o odbywaniu służby w formacjach liniowych przez oficerów rezerwy – wojskowych aplikantów sądowych (Dep. Sprawiedl. 1092–13 Sąd.).

²⁹ A. Łukasik, *O znajomości polskiego sądownictwa wojskowego*, Głos Sądownictwa 1938/7–8, s. 671.

³⁰ Art. 113–114 dekretu z dnia 29 września 1936 r. prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. z 1936 r., nr 76, poz. 76).

³¹ Dz.U. z 1937 r., nr 20, poz. 128.

³² Dz.U. z 1937 r., nr 68, poz. 514.

gólnych sądów wojskowych (okręgowych i rejonowych) byli zobligowani organizować zebrania lub odprawy poświęcone określonym zagadnieniom prawnym lub problemom mającym dla postępowania karnego zasadnicze znaczenie. Spotkania tego typu polegały na prezentowaniu referatów oraz odczytywaniu sprawozdań z ukazujących się w druku prac. Zebrania mogły być organizowane także wspólnie z oficerami prokuratury wojskowej. W takiej sytuacji przewodniczył spotkaniu najstarszy stopniem szef sądu wojskowego lub wojskowy prokurator okręgowy. Do 15 stycznia każdego roku stojący na czele sądu sędzia wojskowy był zobligowany przesłać szefowi Departamentu Sprawiedliwości MSWojsk. raport z przeprowadzonych w poprzednim roku zebrań szkoleniowych, z wyszczególnieniem omówionych tematów i nazwisk prelegentów³³.

Oprócz odpraw i szkoleń, na szczeblu służby sprawiedliwości danego okręgu korpusu odbywały się także coroczne odprawy szefów wojskowych sądów okręgowych i wojskowych prokuratorów okręgowych przy wojskowych sądach okręgowych z całego kraju, w trakcie których omawiano aktualne sprawy z zakresu administracji sądownictwa i więziennictwa wojskowego, wymiaru sprawiedliwości w wojsku oraz ustawodawstwa. Dyskutowano na nich również wytyczne w dziedzinie interpretacji obowiązującego prawa. Gospodarzem tych odpraw był Wojskowy Sąd Okręgowy Nr I w Warszawie. Oprócz szefów poszczególnych jednostek wojskowych sądów okręgowych i prokuratur brali w nich udział także przedstawiciele Departamentu Sprawiedliwości MSWojsk. oraz Najwyższego Sądu Wojskowego³⁴.

Warto również wspomnieć, że wraz z wejściem w życie nowego prawa o ustroju sądów wojskowych i kodeksu wojskowego postępowania karnego z 1936 roku tytuł „Oficer Korpusu Sądowego” zastąpiono terminem „Audytor”³⁵.

³³ § 17 Regulaminu wojskowych sądów okręgowych i rejonowych z 1936 r. (Nr 0200–32), zatwierdzonego rozkazem Ministra Spraw Wojskowych z dnia 16 listopada 1936 roku; http://zbrojownia.cbw.pl:8080/dlibra/docmetaddata?id=1332&from=&dirids=1&ver_id=&lp=5&QI=; stan na: 17.11.2014 r.

³⁴ *Odprawa szefów wojskowych sądów okręgowych i prokuratorów okręgowych z dnia 5 grudnia 1928 roku (komunikat)*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 1928/8–10, s. 96.

³⁵ W kontekście zmiany tytułatury oficerów służby sprawiedliwości warto jednak przypomnieć, że w odnośnym się do Wojska Polskiego Kodeksie Kryminalnym z 1815 r., rozdz. II: *O Audytorach Wojska Polskiego, § 1 Wiadomości i przymioty potrzebne audytorom i ich obowiązki*, znajdujemy wyczerpującą rodzimą charakterystykę tego szczególnego uczestnika wojskowego procesu karnego. Przede wszystkim miała to być osoba posiadająca doskonałą znajomość wszelkich przepisów dotyczących się porządku, karności, służby wojskowej i praw kryminalnych wojskowych oraz prawa cywilnego, w szczególności w odniesieniu do osób wojskowych. W służbie powinna go cechować pracowitość, nieskazitelność charakteru i moralności oraz

4. Zaprzysiężenie i objęcie stanowiska sędziowskiego

Przed powierzeniem oficerowi audytorowi po nominacji pierwszej czynności sędziowskiej, sędzia wojskowy stojący na czele sądu odbierał od niego przysięgę sędziowską. Dokonywał tego w obecności kierownika sekretariatu sądu. Z zaprzysiężenia spisywano protokół, który następnie dołączano do zeszytu ewidencyjnego zaprzysiężonego oficera³⁶.

Treść przysięgi sędziowskiej, określona w art. 58 prawa o ustroju sądów wojskowych z 1936 roku, była następująca:

Przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu i Wszchwieżdzącemu, iż obowiązki sędziego wojskowego będę wypełniał sumiennie, bezstronnie i zgodnie z ustawą, mając zarazem na względzie utrzymanie porządku prawnego i karności w siłach zbrojnych Państwa. Tak mi Panie Boże dopomóż Amen³⁷.

Powyższy tekst przysięgi był nie tylko uroczystym zapewnieniem sumiennego wypełniania obowiązków przez osobę ją składającą, ale także, jak podnosi się w literaturze, wyrazem ogólnego zadania wojskowego wymiaru sprawiedliwości w utrzymaniu porządku prawnego i karności w siłach zbrojnych, które stanowiło uzasadnienie odrębności sądownictwa wojskowego³⁸.

Zgodnie z art. 56 § 3 prawa o ustroju sądów wojskowych z 1936 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej mianował na następujące urzędy sędziowskie:

- 1) wojskowego sędziego rejonowego;
- 2) wojskowego sędziego okręgowego;
- 3) sędziego Najwyższego Sądu Wojskowego³⁹.

Prezydent mianował ponadto prezesa i wiceprezesa Najwyższego Sądu Wojskowego spośród sędziów tego sądu. Stanowiska służbowe, z wyjątkiem sędziów Najwyższego Sądu Wojskowego, poszczególnym kategoriom sędziów wojskowych nadawał z kolei Minister Spraw Wojskowych. Mianowanie mogło nastąpić odpowiednio na stanowisko sędziego orzekającego w danym sądzie (wojskowy sędzia rejonowy lub okręgowy) lub stanowiska funkcyjne, którymi

---

bezstronność (Kodeks Kryminalny Wojska Polskiego z 1815 roku, s. 16–18. Wersja zdigitalizowana dostępna w zasobach cyfrowych Biblioteki Narodowej w Warszawie pod adresem <http://www.polona.pl/item/1109002/11/>; stan na: 30.08.2013 r.).

³⁶ § 31 Regulaminu wojskowych sądów okręgowych i rejonowych z 1936 roku (Nr 0200–32).

³⁷ Art. 58 § 1 dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 września 1936 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. z 1936 r., nr 76, poz. 536).

³⁸ S. Lubodziecki, *op. cit.*, s. 46.

³⁹ Sędzią tego sądu mógł zostać wyłącznie oficer w stopniu co najmniej pułkownika (*ibidem*, s. 44).

były: kierownik wojskowego sądu rejonowego, szef wojskowego sądu okręgowego oraz wojskowy sędzia śledczy (art. 57).

Jeżeli chodzi natomiast o stanowiska prokuratorskie, to ich hierarchia, zgodnie z art. 104 prawa o ustroju sądów wojskowych z 1936 roku, przedstawiała się następująco:

- 1) Naczelny Prokurator Wojskowy,
- 2) prokurator Najwyższego Sądu Wojskowego,
- 3) wiceprokurator Najwyższego Sądu Wojskowego,
- 4) wojskowy prokurator okręgowy,
- 5) wojskowy wiceprokurator okręgowy,
- 6) wojskowy podprokurator okręgowy.

Na funkcje określone od 1 do 4 włącznie mianował Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Ministra Spraw Wojskowych, natomiast na pozostałe stanowiska powoływał Minister Spraw Wojskowych na wniosek Naczelnego Prokuratora Wojskowego. Na uwagę zasługuje fakt, że od 1 stycznia 1937 roku powołanie na stanowisko wojskowego prokuratora okręgowego wymagało aktu prezydenckiego, którego z kolei nie wymagało mianowanie na szefa wojskowego sądu okręgowego. Pomimo tłumaczeń w doktrynie, trudno nie odnieść wrażenia, że fakt ten stanowił podkreślenie znaczenia tego urzędu⁴⁰.

Warto zaznaczyć również to, że międzywojenna prokuratura wojskowa, zbudowana na zasadzie hierarchicznego podporządkowania i jednolitości, pozbawiona była niezawisłości. Jak wskazują z kolei autorzy komentarza do ustroju sądów wojskowych z 1936 roku, w trybie nadzoru prokurator wyższego rzędu mógł wydawać rozkazy dotyczące konkretnych prowadzonych spraw, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego jak i w fazie jurysdykcyjnej⁴¹.

W związku ze strukturą wojskowej służby sprawiedliwości, przedstawioną wyżej, na uwagę zasługują jeszcze następujące kwestie: awanse i odpowiedzialność dyscyplinarna.

Jeżeli chodzi o pierwszą z nich, to nie istniały ówczesnie uregulowania, które by wprost stanowiły o tym, że po przepracowaniu określonej liczby lat na danym stanowisku w sądzie czy prokuraturze wojskowej można było się ubiegać o wyższą funkcję, co jednak nie oznaczało, że odbycie stażu nie było niezbędne. Jak wyjaśniają Bolesław Matzner i Marian Buszyński, staż faktyczny był konieczny,

⁴⁰ **W. Pilecki**, *Najistotniejsze zmiany w wojskowym prawie procesowym*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 1936, nr 4, s. 32.

⁴¹ **M. Buszyński, B. Matzner**, *Kodeks wojskowego postępowania karnego i Prawo o ustroju sądów wojskowych z komentarzem*, Sekcja Prawnicza Towarzystwa Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1937, s. 85.

a to ze względu na wymóg posiadania określonego stopnia wojskowego, co zaś powodowało, że awans sądowy był ściśle powiązany z drogą awansu na poszczególne stopnie oficerskie w ogóle, a regulowaną w odrębnych przepisach⁴². Dotyczyło to również asystentów w sądach i prokuraturach wojskowych.

Odnosnie do kwestii odpowiedzialności dyscyplinarnej należy zaznaczyć iż oficerowie korpusu sądowego ponosili odpowiedzialność dyscyplinarną na zasadach ogólnych za przewinienia naruszające przepisy służby wojskowej w zakresie odnoszącym się do wszystkich żołnierzy, a ponadto za przewinienia popełnione przy wykonywaniu służby sędziowskiej. Organem orzekającym w tym ostatnim przypadku był Najwyższy Sąd Wojskowy. Wszczęcie postępowania następowało na wniosek przełożonego osoby obwinionej lub z urzędu. Rozprawa odbywała się przy drzwiach zamkniętych. Obrońcą obwinionego mógł być jedynie prokurator lub sędzia wojskowy (art. 109 i nn. ustawy wojskowego postępowania karnego z 1912 roku (Dz.U. z 1920 r., nr 59, poz. 368) oraz art. 61 i nn., p.u.s.w z 1936 roku)⁴³.

5. Oficerowie sądowi i asesorzy

Oficerowie sądowi i asesorzy nie należeli wprawdzie do Korpusu Sądowego, niemniej jednak nie sposób o nich nie wspomnieć poruszając kwestie kadr sądownictwa wojskowego okresu międzywojennego. Warto jednak wyjaśnić, że w sądownictwie wojskowym termin „asesor” oznaczał zupełnie coś innego niż w ówczesnym sądownictwie powszechnym. W wojsku oznaczał on bowiem niefachowego sędziego składu sądzącego (art. 74 p.u.s.w z 1936 roku), natomiast w sądach powszechnych określał kandydata na urząd sędziego lub prokuratora (art. 260 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1928 r., nr 12, poz. 93). Temu ostatniemu z kolei w sądownictwie wojskowym odpowiadał termin „asystent”⁴⁴.

Oficer sądowy pełnił funkcję oskarżyciela przed wojskowym sądem rejonowym. Jego powołanie leżało w gestii uprawnionego dowódcy dywizji, przy której dany sąd funkcjonował. I chociaż oficer sądowy nie był prawnikiem i niejedno-

⁴² Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 marca 1937 r. o służbie wojskowej oficerów (Dz.U. z 1937 r., nr 20, poz. 128) oraz rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 9 września 1937 r. w sprawie wykonania dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 marca 1937 r. o służbie wojskowej oficerów (Dz.U. z 1937 r., nr 68, poz. 514).

⁴³ Szerzej na temat toku postępowania dyscyplinarnego oraz kar, jakie mogły być nałożone, zob. **M. Buszyński, B. Matzner**, *op. cit.*, s. 58–62.

⁴⁴ **A. Łukasik**, *op. cit.*, s. 671.

krotnie musiał pełnić także inne normalne dla jego formacji funkcje, to jednak od połowy lat 20. można zaobserwować dążenia do podniesienia poziomu wiedzy prawniczej osób piastujących ten urząd⁴⁵. Od 8 października 1925 roku nie wystarczył już bowiem sam akt powołania, ale także niezbędna była trzymiesięczna praktyka we właściwej miejscowo jednostce prokuratury wojskowej, do odbycia której delegował dowódca korpusu⁴⁶. Po ukończeniu praktyki oficerowie dostawali od wojskowego prokuratora okręgowego odpowiednie zaświadczenia⁴⁷. Już jako oficerowie sądowi podlegali nadal merytorycznemu nadzorowi miejscowej prokuratury wojskowej. Z kolei służbowo podlegali dowódcy, który ich powołał do pełnienia tej funkcji.

I chociaż w trakcie prac nad kodeksem wojskowego postępowania karnego zastanawiano się, czy nie zlikwidować urzędu oficera sądowego w ogóle i powierzyć wykonywanie funkcji oskarżyciela przed wojskowym sądem rejonowym żandarmerii, to jednak instytucja ta przetrwała do wybuchu wojny. Najwyraźniej zwyciężyło tradycyjne przekonanie, że oficer liniowy jako referent karny i dyscyplinarny dowódcy, lepiej sprawdza się w roli oskarżyciela w sprawach na pograniczu odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej od skoncentrowanego na dochodzeniach żandarma⁴⁸.

Oficerski Korpus Sądowy zapewniał fachową kadre dla sądownictwa wojskowego, ale – o czym świadczy funkcja oficera sądowego – nie tylko prawnicy wchodziłi w skład jego instytucji. Wspomnieć należy również o asesorach, czyli niefachowych członkach składów sądzących. Byli oni obecni niemal na każdym szczeblu ówczesnej wojskowej hierarchii sądowej, a ich udział wręcz dominował nad czynnikiem fachowym⁴⁹. Dla jednych była to sytuacja świadcząca jak

⁴⁵ W rozkazy z dnia 4 marca 1924 r. (O. I. Szt. Gen. 1441. Org.) Dz. Rozk. Wojsk. z 1924 r., nr 9, poz. 122) czytamy, że możliwość łączenia funkcji oficera sądowego z innymi obowiązkami dotyczyła 14 spośród 30 wojskowych sądów rejonowych. Z kolei z rozkazu z dnia 26 lutego 1929 r. (Dz. Rozk. Wojsk. z 1929 r., nr 6, poz. 53) wynika, że ta niesprzyjająca właściwemu wypełnieniu obowiązków oskarżyciela sytuacja, ograniczona została do 12 wojskowych sądów rejonowych.

⁴⁶ Dz. Rozk. Wojsk. z 1938 r., nr 8, poz. 79.

⁴⁷ Zob. także rozkaz ujednostajniający praktykę w zakresie wyznaczania, powoływania i szkolenia oficerów sądowych z 26 lutego 1929 r. (B. Pers. 942 I., Dz. Rozk. Wojsk. z 1929 r., nr 6, poz. 53).

⁴⁸ Pkt 12 rozkazu gen. J. Dańca z dnia 10 listopada 1932 r. (L.0200–32); opinia Wojskowego Sądu Okręgowego Nr I w Warszawie z dnia 11 stycznia 1933 r.; Opinia Wojskowego Sądu Okręgowego Nr VI we Lwowie z dnia 29 grudnia 1932 r. (CAW, Departament Sprawiedliwości MSWojsk, sygn. I 300.58.208).

⁴⁹ „W polskim sądownictwie wojskowym przyjęte jest, poza Najwyższym Sądem Wojskowym, system sądu ławniczego, to jest takiego, w którym obok zawodowych sędziów prawników biorą

najlepiej o sądownictwie wojskowym, inni z kolei uważali ich udział za zagrożenie dla zgodnego z prawem orzecznictwa⁵⁰. I chociaż po 1 stycznia 1937 roku udział ławników został ograniczony, zwłaszcza w instancjach odwoławczych, to jednak ten charakterystyczny dla istoty wojskowego wymiaru sprawiedliwości składnik przetrwał.

6. Zakończenie

Sądownictwo wojskowe to nie tylko struktura organizacyjna stanowiąca część większej całości, czyli armii, ale przede wszystkim ludzie – oficerowie Korpusu Sądowego („KS”, a od 1 stycznia 1937 roku „Audytorzy”). Istnienie odrębnego i złożonego z fachowców sądowego korpusu oficerskiego Wojska Polskiego, zapewniającego wykwalifikowane kadry dla ówczesnych sądów i prokuratur wojskowych, świadczyło jak najlepiej o polskim podejściu do kwestii wojskowego wymiaru sprawiedliwości. Co więcej, w przeciwieństwie do powszechnego wymiaru sprawiedliwości, wojsko już niemal od pierwszych dni niepodległej Polski postawiło na jednolitość kadr i uregulowań ich dotyczących. Wynikało to bez wątpienia ze specyfiki armii, w obrębie której jakikolwiek partykularyzm byłby szkodliwy.

Dzięki tym wszystkim rozwiązaniom sprawowanie wymiaru sprawiedliwości należało do ludzi, którzy potrafili łączyć tak zwane względy natury wojskowej z podstawowymi zasadami prawa i odpowiedzialności karnej, stając tym samym na straży ustaw i godności munduru żołnierza Wojska Polskiego. „Sumienie” konkretnej formacji wojskowej reprezentowali z kolei laicy w osobach asesorów. Te dwa składniki wzajemnie się uzupełniały, stanowiąc o wartości ówczesnego sądownictwa wojskowego i jego specyfice w realizacji zadań mu powierzonych.

Bibliografia

Akty prawne:

Ustawa z dnia 19 stycznia 1919 r. o tymczasowej organizacji sądowej Wojska Polskiego (Dz. Rozk. Wojsk. z 1919 r., nr 11, poz. 393).

Dekret Naczelnego Wodza z 19 lutego 1919 r. o wprowadzeniu w życie ustawy o tymczasowej organizacji sądowej Wojska Polskiego (Dz. Rozk. Wojsk. z 1919 r., nr 21, poz. 686).

---

udział żołnierze, od których nie wymaga się wykształcenia prawniczego i którzy obowiązki sędziowskie spełniają dorywczo” (S. Lubodziecki, *op. cit.*, s. 47).

⁵⁰ A. Łukasik, *op. cit.*, s. 670–671; J. Krzemiński, *O celowości postępowania w sądownictwie wojskowym*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1930/3, s. 4–5.

- Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r. o powołaniu prawników do czynnej służby wojskowej (Dz.U. z 1920 r., nr 7, poz. 45).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. w przedmiocie wprowadzenia w życie na obszarze Rzeczypospolitej ustawy wojskowego postępowania karnego dla wspólnej siły zbrojnej z dnia 5 lipca 1912 roku (Dz.U. z 1920 r., nr 59, poz. 368).
- Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1928 r., nr 12, poz. 93).
- Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 lutego 1930 r. o przenoszeniu oficerów zawodowych z innych korpusów osobowych do korpusu oficerów sądowych (Dz.U. z 1930 r., nr 15, poz. 108).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 12 kwietnia 1930 r. o przenoszeniu oficerów rezerwowych z innych korpusów osobowych na oficerów zawodowych korpusu oficerów sądowych (Dz. Rozk. Wojsk. z 1930 r., nr 16, poz. 199).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 października 1932 r. o aplikantach i asesorach sądowych (Dz.U. z 1932 r., nr 95, poz. 825).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 września 1936 r. prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. z 1936 r., nr 76, poz. 536).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 marca 1937 r. o służbie wojskowej oficerów (Dz.U. z 1937 r., nr 20, poz. 128).
- Rozporządzenia Ministra Spraw Wojskowych z dnia 9 września 1937 r. w sprawie wykonania dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 marca 1937 r. o służbie wojskowej oficerów (Dz.U. z 1937 r., nr 68, poz. 514).

Rozkazy i instrukcje:

- Dz. Rozk. Wojsk. z 1918 r., nr 10, poz. 258.
- Dz. Rozk. Wojsk. z 1919 r., nr 21, poz. 685.
- Dz. Rozk. Wojsk. z 1924 r., nr 9, poz. 122.
- Dz. Rozk. Wojsk. z 1929 r., nr 6, poz. 53.
- Instrukcja o odbywaniu wojskowej aplikacji sądowej oraz o odbywaniu służby w formacjach liniowych przez oficerów rezerwy – wojskowych aplikantów sądowych (Dz. Rozk. Wojsk. z 1936 r., nr 3, poz. 32).
- Examinacje dla kandydatów na oficerów korpusu sądowego (Dz. Rozk. Wojsk. z 1930 r., nr 37, poz. 435).
- Instrukcja o uzupełnieniu korpusu oficerów audytorów służby stałej z 1938 roku (Dz. Rozk. Wojsk. z 1938 r., nr 7, poz. 75).

Opracowania:

- Bukowiecki Stanisław**, *Organizacja sądownictwa jako pierwszego organu państwowej władzy suwerennej w Polsce*, Gazeta Sądowa Warszawska 1937/44, s. 601–603.
- Buszyński Marian, Matzner Bolesław**, *Kodeks wojskowego postępowania karnego i Prawo o ustroju sądów wojskowych z komentarzem*, Sekcja Prawnicza Towarzystwa Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1937.
- Buszyński Marian**, *Władze kierownicze wojskowej służby sprawiedliwości i ich rozwój*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 1928/8–10, s. 23–33.

- Kania Leszek**, *Przestępstwa przeciwko obowiązkowi wojskowemu i dyscyplinie w polskim prawie karnym i praktyce sądów wojskowych w latach 1795–1945*, Wydaw. PWSZ w Sulechowie, Sulechów 2010.
- Krzemieński Jakub**, *O celowości postępowania w sądownictwie wojskowym*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1930/3, s. 1–6.
- Lubodziecki Stanisław**, *Prawo karne wojskowe. Skrypt z wykładów wygłoszonych na połączonym kursie Administracyjno-Społecznym z Ekonomiczno-Prawniczym i Buchalteryjnym w roku akademickim 1942/3*, Nakładem Wyższych Kursów Naukowych w Tel-Awivie, Tel-Aviv 1943.
- Lukasik Antoni**, *O znajomości polskiego sądownictwa wojskowego*, *Głos Sądownictwa* 1938/7–8, s. 669–672.
- Manual for Courts-Martial*, Washington Government Printing Office, Washington 1920.
- Maresch Teofil**, *O wymiarze sprawiedliwości w Wojsku, (Polska odbliska z Revue Pénitentiaire de Pologne – The Polish Review of Penal Sciences)*, Zakłady Graficzne „DrukPrasa” Warszawa, Warszawa 1938.
- Materniak-Pawłowska Malgorzata**, *Zawód sędziego w Polsce w latach 1918–1939*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2011/1, s. 66–70.
- Odprawa szefów wojskowych sądów okręgowych i prokuratorów okręgowych z dnia 5 grudnia 1928 roku (komunikat), *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1928/8–10, s. 96.
- Pilecki Władysław**, *Najistotniejsze zmiany w wojskowym prawie procesowym*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1936, nr 4, s. 23–48.
- Rybicki Tomasz**, *Korpus oficerów sądowych*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1928/8–10, s. 34–37. *The army lawyer: A history of the Judge Advocate General's Corps, 1775–1975*, U.S. Government Printing Office 1975.
- Wyszomirski Tadeusz**, *Reforma sądownictwa wojskowego we Francji*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1935/3, s. 8–38.

Archiwalia:

- CAW, Departament Sprawiedliwości, MSWojsk, sygn. I.300.58.124.
CAW, Departament Sprawiedliwości, MSWojsk, sygn. I.300.58.208.

Strony internetowe:

- Regulamin wojskowych sądów okręgowych i rejonowych 1936, Nr 0200–32 Ust., zatwierdzony rozkazem Ministra Spraw Wojskowych z dnia 16 listopada 1936 roku; http://zbrojownia.cbw.pl:8080/dlibra/docmetadata?id=1332&from=&dirids=1&ver_id=&lp=5&QI=; stan na: 17.11.2014 r.
- Kodeks Kryminalny Wojska Polskiego z 1815 roku; <http://www.polona.pl/item/1109002/11/>; stan na: 30.08.2013 r.

Tomasz SZCZYGIEL

POLISH ARMY LAWYERS AND THEIR EDUCATION OF THE INTERWAR PERIOD – LAW BASICS

(Summary)

From the early beginning, polish military justice system needed well educated lawyers. First polish military judges and prosecutors came from armies of former polish invaders, especially Austrian and German. It was obvious that polish military courts will need an education system for future military lawyers. That's why many legal acts were prepared. New military judicial internship was concentrated on practice, that's why young military lawyers started their career as assistants of military judges. In the contemporary, military jurisdiction also lay judges took the essential place.

Keywords: military jurisdiction; Second Polish Republic; military law